

פתרון בחינת הבגרות בהיסטוריה א'

יחידת לימוד אחת

קיץ 2014

מספרי השאלון: 220,022115

מוגש על ידי:

רענן נוימרק, ארז כסיף ואילנית גולדשטיין

מורים להיסטוריה ברשת בתי הספר של

יואל גבע

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

התשובות הן בנקודות בלבד, על הנבחן לפרט את הדברים**פרק ראשון – לאומיות***הנבחרים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 1-2.***שאלה מספר 1- חברת המופת הרצויה בארץ ישראל**

סעיף א'

תמונה 1 – גישת הציונות הסוציאליסטית

- מאפיין גישת הציונות-הסוציאליסטית הבא לידי ביטוי בקטע הוא **יצירת מעמד פועלים עברי בארץ-ישראל**. לטענת הציונות הסוציאליסטית, במצב הכלכלי הנכון והתקין, יש בכל עם שכבה רחבה של עובדי כפיים: בעלי מלאכה, עובדי אדמה ופועלים, ושכבה צרה של סוחרים, בעלי עסקים ומקצועות שאינם יצרניים. בתקופת הגלות התרחש בעם היהודי היפוך של הפירמידה: הבסיס הכלכלי של היהודים נשען על מקצועות שאינם יצרניים: סוחרים, מתווכים, מלווים בריבית ומקצועות חופשיים. לטענת הציונות הסוציאליסטית, במדינה היהודית שתקום בארץ-ישראל יש להפוך את הפירמידה וליצור מעמד פועלים רחב עליו תתבסס החברה החדשה. ללא מעבר לעבודה יצרנית תקרוס המדינה היהודית.

בתמונה מופיע הכיתוב "פועלי ציון", אחת ממפלגות הפועלים הסוציאליסטיות שפעלו בארץ-ישראל בתקופת העלייה השנייה.

- מאפיין נוסף של הגישה הסוציאליסטית הוא שהמדינה היהודית צריכה להתבסס על עקרונות השוויון המעמדי, התיישבות שיתופית על אדמות הלאום [אדמות שקנו המוסדות הציוניים (קק"ל והמשרד הארצישראלי) ולא אדמה בבעלות פרטית], ובעלות משותפת על אמצעי הייצור.

תמונה 2 – גישת הציונות הדתית

- מאפיין גישת הציונות הדתית הבא לידי ביטוי בתמונה הוא **העלייה לארץ-ישראל**. הציונות הדתית ראתה חשיבות רבה בעלייה לארץ-ישראל כיוון שהיא מקיימת את מצוות יישוב הארץ. בתמונה מופיע הכיתוב "מהגולה הבוערת לבניין ארץ-ישראל הדתית המעיד על מצוות העלייה ויישוב הארץ בתפיסת הציונות הדתית".

- מאפיין נוסף של גישת הציונות הדתית הוא האמונה שהציונות יכולה לשמש אמצעי להחזרת העם היהודי לחיים של תורה ומצוות – לחיזוק הרוח היהודית מפני סכנת ההתבוללות.

תמונה 3 – גישת הציונות המדינית

- מאפיין גישת הציונות המדינית הבא לידי ביטוי בתמונה הוא **יצירת מדינת רווחה יהודית בארץ-ישראל**. בהתאם לתפיסת הציונות המדינית המדינה שתקום תהיה מדינה של חופש לכל, ללא הבדל דת ולאום, מדינת רווחה סוציאלית. דגלה של המדינה היהודית יהיה לבן – סמל לחיים הטהורים החדשים, עם שבעה כוכבי זהב המסמלים יום עבודה בן שבע שעות שיונהג בה. בתמונה רואים את שבעת כוכבי הזהב מאוירים בקשת מעל דמותו של הרצל, מנהיגה של הציונות המדינית.
- מאפיין נוסף של גישת הציונות המדינית הוא שיש לפעול בדרך דיפלומטית – מדינית להשגת אישור ממעצמות התקופה להתיישבות חוקית בארץ-ישראל. יש לפעול להשגת צ'רטר.

הערה: הנבחנים נדרשו להתייחס לתמונה אחת בלבד

סעיף ב'

גישה שונה מזו שעליה נכתב בסעיף א', ראה אחת מהאפשרויות שהוצגו בסעיף הקודם.

שאלה מספר 2- הרצל**סעיף א'**

להלן שלוש פעולות לקידום הרעיון הציוני, על פי השיר:

1. **הקמת תנועה לאומית יהודית מתפקדת: כינוס הקונגרס הציוני הראשון בבאזל (אוגוסט, 1897):** זהו עניינו של בית 1 של השיר לפיו הרצל וחבריו "בבאזל יסדו את מדינת היהודים", כמצוטט. בקונגרס הציוני הראשון הוקמה תנועתו הלאומית של העם היהודי, נקבעו מוסדות התנועה, ביניהם נשיאות, קונגרס וועד הפועל. הרצל נבחר לנשיא ההסתדרות הציונית ונקבע כי הקונגרס – המוסד המרכזי של התנועה – יתכנס אחת לשנה. כך גם היה עד ל-1903. (אח"כ, כל שנתיים). הרצל היה זה שיזם את כינוס הקונגרס. הקונגרס קבע, בין השאר, ב'יתוכנית באזל' המפורסמת, מה הן מטרות הציוניות ומה יהיו האמצעים להשגתן.
2. **פעילותו של הרצל לקידום השגת צ'ארטר לתנועה הציונית – פגישותיו עם הקייזר וילהלם השני (1898):** זהו, בין השאר, עניינו של בית 2 המתאר את פגישתו של הרצל עם הקיסר וילהלם, סמוך למקווה ישראל. הרצל פנה לקיסר גרמניה, כיוון שקיווה לרתום אותה למאבק הציוני. הוא ביקש מהקיסר כי יפעיל את השפעתו הרבה על האימפריה העותמנית כך שזו תעניק צ'ארטר לתנועה הציונית על א"י, שהייתה בתחום שליטתה של האימפריה. הרצל האמין כי לגרמניה יש אינטרס לסייע לתנועה ציונית, על מנת להביא, בין השאר, לעזיבתם של יהודי גרמניה ולהגירתם לא"י.

3. **פעילותו של הרצל לקידום רעיון הצ'ארטר – פגישתו עם השולטן העותמני, עבד אל חמיד השני (1899):** זהו עניינו של בית 3, המתאר את פגישתו לכאורה של הרצל עם השולטן העותמני על מנת לחלוק עמו את רעיונותיו: "כי אחרת איך עבדול חמיד השני היה מתמצא בעניין הציוני", כמצוטט. הרצל ביקש לרכוש צ'ארטר לתנועה הציונית על א"י שהייתה נתונה לשליטת האימפריה העותמנית. הצעתו הייתה הפשוטה: התנועה הציונית תמחק את חובותיה של האימפריה בתמורה לצ'ארטר. כישלוננו של הרצל בגיוס הסכום הדרוש, כמו גם השפעתם של גורמים אחרים, הביאו לגניזתה של תוכנית זו.

שתי מטרות שניסה הרצל להשיג באמצעות פעולות אלה:

1. גיבוש התנועה הציונית באמצעות מוסדות.
2. השגת הסכמתן של מעצמות התקופה להתיישבות יהודית בארץ ישראל באופן חוקי – השגת צ'ארטר.

סעיף ב'

להלן שלושה מהקשיים של הרצל בקידום הרעיון הציוני, על פי השיר:

1. **מחיר נפשי כבד:** הרצל פיתח קשר רגשי עמוק למפעל הציוני ושילם על כך מחיר אישי כבד ביותר. ביטוי לכך בבית 1 של השיר המתאר כיצד הרצל הגיע לקונגרס הציוני "דווה וכואב, כי... נתן למדינה את הלב". בית 4 מספר לנו כי הרצל שילם בחייו לנוכח מאמציו הגדולים: "נתן את הלב ועצם את עיניו", כמצוטט. בית 3 מתאר את הכאב שחש הרצל בעת פגישתו עם וילהלם מעת שנדרש להציג לו את רעיונותיו, 'לפתוח את הלב', כמילות השיר.
2. **קושי באיתור תומכים ברעיונותיו:** בית 2 מתאר את הקשיים של הרצל באיתור תומכים לרעיונותיו, מעת שביקש לקדם מול מנהיגים, שרים ונכבדים אחרים. השיר מתאר כיצד רץ ונדחף ככתוב, על מנת להיפגש עם מנהיגים כאלה, וכיצד אלו לא נטו להתלהב מרעיונותיו, עד כדי כך שאפילו מחבר השיר קובע כי הרצל 'האמין כתינוק בכל מה שבדה'. מכאן ברור מדוע אחרים לא נטו אולי להאמין לו.
3. **בעיות מימון:** התנועה הציונית סבלה מראשית דרכה מקשיים כלכליים ובעיות מימון. כבר תיארונו, בסעיף א', כיצד נכשל הרצל במימון תוכנית הצ'ארטר. בית 3 מתאר כי הרצל השקיע את כל הונו האישי – את כל חסכוניותו – במפעל הציוני (בקונגרסים). מה שמלמד על קשיי המימון שניצבו בפניו.

הערה: אפשר להתייחס כתשובה חלופית גם להתנגדות למפעל הציוני מצד יהודים בעלי השפה (תחילת בית 3) וגם לבעיות משפחתיות שונות (בית 3, שורה שלישית).

פרק שני

הנבחרים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 3-4.

שאלה מספר 3- התפתחות הפעילות הלאומית באירופה

סעיף א'

שלב גיבוש הרעיון הלאומי: בשלב זה פעלו חסידיהן של תנועות לאומיות שונות במטרה להדגיש את המאפיינים המאחדים ומייחדים את בני הלאום מעמים אחרים.

שלב המאבק: התנועות הלאומיות יצאו נגד מוקדי הכוח שניהלו עד לאותה העת את הפוליטיקה במדינה: שושלות מלוכה, האצולה והכנסייה. הדרישה הייתה להעביר את מוקדי העוצמה ואת השלטון ללאום – לעם.

- תרומת שלב גיבוש הרעיון הלאומי לעיצוב התודעה הלאומית: הלאומים השונים פעלו להחיות מסורות עממיות, ליצור תרבות משותפת המורכבת מסמלים, מיתוסים, סיפורי עם, טיפוח השפה, הדגשת הזיכרון ההיסטורי המשותף, שייכות דתית משותפת, טיפוח אתרי זיכרון, שירים עממיים, תלבושות מסורתיות ומאכלים מסורתיים.

סעיף ב'

התנועה הלאומית עליה בחרתי לכתוב היא התנועה הלאומית הגרמנית.

מטרת המאבק של התנועה הלאומית הגרמנית הייתה לאחד את כל המדינות הדוברות גרמנית למדינה אחת משותפת. בנוסף קיוו הכוחות הליבראליים שתהליך האיחוד ירחיב את הזכויות האזרחיות והפוליטיות של התושבים.

אחד משלבי המאבק הלאומי הגרמני: מלחמת פרוסיה – אוסטריה. ב-1866 הביסה פרוסיה את אוסטריה בקרב סדובה. בעקבות התבוסה התפרקה "הברית הגרמנית" ואוסטריה איבדה את מעמדה הבכיר בין המדינות הגרמניות. ניצחונה של פרוסיה אפשר לה לצרף שטחים נוספים של מדינות צפון גרמניה לשליטתה ולהקים את ברית מדינות צפון גרמניה. כך נותק סופית הקשר בין אוסטריה ושטחי גרמניה. בהמשך סופחו גם המדינות הקטנות של מרכז גרמניה לאיחוד.

שאלה מספר 4 - צמיחת התנועות הלאומיות

סעיף א'

שלושה גורמים שהשפיעו על צמיחת התנועות הלאומיות באירופה במאה התשע עשרה:

1. אירועים פוליטיים- היסטוריים מעצבים: המהפכה האמריקאית, המהפכה הצרפתית וכיבושי נפוליאון.

- **המהפכה האמריקאית והמהפכה הצרפתית** - ירידת מעמדה של הדת, התחזקות החילוניות ועליית רעיונות חברתיים חדשים כמו שוויון, חירות וזכות לעצמאות הביאו לשתי מהפכות חברתיות גדולות, אלה הם שני אירועים פוליטיים- היסטוריים, אשר נתנו השראה ורוח גבית להקמת התנועות הלאומיות במאה ה-19. המהפכה האמריקאית בה נלחמה האוכלוסייה במושבות צפון אמריקה בשלטון הבריטי וארצות הברית זכתה בעצמאות. כמו כן, במהפכה הצרפתית בשנת 1789 אז נלחם העם הצרפתי למען רעיון השוויון והזכות לחירות והביא לנפילת השלטון המלוכני הישן ויסוד חברה חדשה. הצלחת מהפכות אלה חיזקה את כוחם של הרעיונות החדשים והייתה גורם דוחף וממריץ להתפתחות התנועות הלאומיות.
- **השפעת כיבושי נפוליאון** - בתחילת המאה ה-19 השתלט נפוליאון בונפרטה שליט צרפת על כל מרכז ומערב אירופה. נפוליאון סייע להפצת רעיונות המהפכה הצרפתית בשטחים אותם כבש. הוא חיבר קובץ חוקים אזרחיים (קודקס נפוליאון) ובהם קבע את שוויון זכויות. האזרחים בעמים הכבושים הושפעו מרעיונות המהפכה הצרפתית שהדגישו את האפשרות לריבונות העם והדבר עודד את שאיפותיהם הלאומיות.

2. רעיונות, אידיאולוגיה: התפתחות תנועת ההשכלה והתנועה הרומנטית.

- **התפתחות תנועת ההשכלה**

רקע: עד לתקופה זו מעמדה של הדת היה חזק מאד והחברה באירופה הייתה כבולה לדת, לכניסה ולכמרים. שלטון המלוכה נתפס כשליחות אלוהית שאין לערער על סמכותה וקיבל תוקף על ידי הכנסייה. עם הירידה במעמדה של הדת והכנסייה החל תהליך חילוניות שהביא להתחזקות המדע והתחזקות רעיונות חברתיים חדשים ותנועות חדשות כמו תנועת ההשכלה ותנועת הרומנטיקנים. הרעיונות החדשים של תנועת ההשכלה ותנועת הרומנטיקנים נתנו השראה והיו בסיס להתפתחות הלאומיות והתנועות הלאומיות.

תנועת ההשכלה - תנועת ההשכלה/ הנאורות התפתחה בסוף המאה ה-19, היא הייתה תנועה של משכילים, אינטלקטואלים ופילוסופים, בעלי אופי חילוני ורעיונותיה שמו דגש על האדם ולא האל. תנועת ההשכלה מכונה גם תנועת הנאורות. על פי תפיסת תנועת ההשכלה, האדם מעצב את חייו ולא הגורל, לא הכל בידי שמיים. כלומר, האדם אחראי על גורלו ולא סמכות אלוהית כמלכים וכנסיכים. לפיכך, פילוסופים (הוגי דעות) בולטים בתנועה כמו רוסו וגיון לוק, טענו כי אין יותר הצדקה לשלטון מלוכני המולך בחסד האל ולכן יש לשאוף לצורות שלטון חדשות הטובות יותר לעם. תנועת ההשכלה הדגישה

רעיונות חדשים המדגישים את הזכויות הטבעיות של האדם כמו שוויון, זכויות אדם וחרות האדם.

רעיונות חדשים אלה נתנו השראה והיו בסיס להתפתחות תנועות לאומיות אשר שאפו למחוק את השלטון הישן שמקור כוחו היה האל ולזכות בעצמאות שתאפשר להם להגשים את זכויותיהם הטבעיות כבני אדם וכעם, כקבוצה לאומית. לדוגמא: המהפכה הצרפתית שסיימת המהפכנים הייתה: "חירות", "שוויון", "אחוה".

• התפתחות התנועה הרומנטית

במקביל לירידה במעמד הדת, תהליכי החילון והתחזקות תנועת ההשכלה, החלה להתפתח באירופה במאה ה-19, התנועה הרומנטית.

התנועה הרומנטית הובילה רעיונות חברתיים תרבותיים שהתפרקו על העבר, על המסורת, על והקרבה לטבע. מובילי התנועה הרומנטית כסופרים ומשוררים הדגישו מיתוסים, גיבורי תרבות והעצימו את אגדות העם.

למעשה, התנועה הרומנטית תרמה לחידוד הזהות הלאומית ע"י העצמת גיבורי תרבות, סמלים, מיתוסים משותפים וחיבור אל העבר המשותף. רעיונות התנועה הרומנטית העניקו השראה והיו בסיס להתפתחות תנועות לאומיות ששאפו להדגיש את ייחודיות העם, ייחודיות התרבות המשותפת של העם משחר ההיסטוריה. כך, לדוגמא, התנועה הלאומית האיטלקית הדגישה את העבר המפואר של רומא והתנועה הציונית הדגישה את הזיקה של העם היהודי לארץ ישראל.

3. שינויים במצב הכלכלי- חברתי: גידול דמוגרפי, תהליכי תיעוש, תהליכי עיור, ותחושת ניכור חברתי.

• המהפכה התעשייתית, תהליך העיור וחיפוש תחושת השייכות - בתקופת המהפכה התעשייתית מתפתח עולם הרפואה. האדם מתחיל להרתח מים, לפסטר חלב, ממציאים את הפניצילין, מפתחים חיסונים וכל אלה תורמים לעליה בריבוי הטבעי. כלומר, התפתחות הרפואה מביאה לצמצום התמותה ולגידול מהיר של האוכלוסייה באירופה. מציאות זו יוצרת עוני ודלות במרחב הכפרי וחיפוש אחר מקורות פרנסה חדשים. במקביל, מתפתחות מכונות חקלאיות המחליפות ידיים עובדות בכפרים ובעיר מתפתחת תעשייה המספקת מקומות עבודה, מתפתחת התחבורה המאפשרת ניידות וכתוצאה מכך מתרחש תהליך עיור מואץ של אוכלוסייה מהכפר אל הערים. תהליך העיור גרם לאובדן המסגרות המסורתיות של הקהילה אשר אפיינו את החיים בכפר. כתוצאה מתהליך העיור, נשברו המסגרות החברתיות המסורתיות שאפיינו את הכפר ואנשים רבים מצאו עצמם בעיר מנוכרת, ללא כל תחושת ביטחון כלכלי ושייכות לקהילה מסוימת. תחושת חוסר הביטחון, הבדידות וחוסר השייכות הובילה לרצון להשתייך. תחושות אלה היו מצע פורה, בסיס, להתפתחות התנועה הלאומית שהעניקה לאדם תחושה של זהות, השתייכות, ביטחון וגאווה.

סעיף ב'

שתי השפעות של תנועות לאומיות באירופה על צמיחה ו/או דרכי פעולה של התנועה הציונית:

- **גל לאומיות באירופה, התעוררות לאומית ושאיפה לעצמאות** - מאמצע המאה ה-19 שטף את מרכז ומערב אירופה גל של לאומיות וקבוצות לאומיות רבות באירופה נאבקו למען עצמאותן. תקופת מאבק זו, המכונה "אביב העמים", מתאפיינת בהתעוררות לאומית בקרב עמים רבים באירופה שקמים ודורשים זכויות, שוויון, חירות ועצמאות. חלק מן היהודים שחיו בתקופה זו באירופה הושפעו מתהליך זה וטענו כי גם לעם היהודי זכות למדינה עצמאית. התעוררות תחושת הלאומיות והשאיפה למדינה עצמאית הביאה לצמיחתו של הרעיון הציוני ולצמיחתה של התנועה הציונית.
- **התעוררות האנטישמיות באירופה** - התפתחות התנועות הלאומיות חידדה את השונות בין קבוצות חברתיות, אתניות ולאומיות שונות והביאה אף להתפתחות לאומנות וביטויי איבה כלפי זרים. מציאות זו העצימה גם את האנטישמיות כלפי היהודים. על רקע גילויי האנטישמיות התחדד הצורך במציאת פתרון ליהודים. הצורך בפתרון לבעיית האנטישמיות היווה בסיס להקמת התנועה הציונית. תנועה לאומית השואפת להקים מדינה לעם היהודי, מדינה שתעניק פתרון לבעיית האנטישמיות.

פרק שלישי - ממדינת מקדש לעם הספר

הנבחנים נדרשו לענות על שתיים מהשאלות 5-7.

שאלה מספר 5 - עיצוב הזהות היהודית בימי עזרא ונחמיה

סעיף א'

הערה: התשובה מתייחסת לשתי פעולות של עזרא לגבי שני עקרונות (ולא אחד, כנדרש בשאלה):

חיים על פי התורה:

1. 'חתימת התורה' שקיבלה מעמד קנוני כ'ספר חוקים' מחייב. שלטון התורה יצר חלופה רבת עוצמה למרכזיות בית המקדש.
2. קריאת התורה בפומבי כריטואל (טקס) קבוע ומחזורי.

בדלנות:

1. גירוש נשים נוכריות -- מנהג נשיאת נשים נוכריות היה נפוץ מאוד. פעולתו זו של עזרא נבעה מגישתו הבדלנית שראתה 'בערבוב' עם עמים אחרים את הגורם העיקרי לחורבן. זהו רעיון 'זרע הקודש'. לא ברור באיזו מידה יושמה תכניתו של עזרא.

2. החלת מנהגי הכשרות על יהודה, על מנת לצמצם את מקדם החיכוך/מפגש, בין יהודים ולא יהודים.

עזרא נאלץ להתמודד עם קושי שבמרכזו התנגדות עיקשת לניסיונו לגרש נשים נוכריות. זו באה הן מקרב השכבות הגבוהות בנפת יהודה וגם מחוצה לה. ההתנגדות המקומית באה בעיקר מחוגי הכהונה -- בעיקר משפחתו של הכהן הגדול אלישיב ובניו -- שציידו ביהדות מיסיונרית: כזו שמטרתה להרחיב את מעגל המאמינים היהודאי ולצרף אליו, גם באמצעות נשואי תערובת, עמים אחרים. מבחוץ בלט בהתנגדותו טוביה (העמוני) שהיה יהודי עשיר שקיים קשרי מסחר עם שבטים 'ערביים' מדרום ועם בני אשדוד שישבו באזור אשדוד ד' היום. ההנהגה היהודאית המקומית קיימה קשרים ענפים עם המשפחות המובילות בקרב עמים אחרים, הן קשרי מסחר וכלכלה והן קשרי נישואין. כל הטלת איסור על קשרים מעין אלו, איימה לפגוע פגיעה קשה בכל הצדדים המעורבים. מכאן התנגדותם לעזרא ומכאן הקושי שעמו נדרש להתמודד.

סעיף ב'

להלן עיקרי האמנה שחתם נחמיה עם העם, לאחר השלמת בניית החומות. מטרת האמנה הייתה התחייבות בשבועה שבמסגרתה עבר כל אחד מהנוכחים 'טיהור רוחני' שהכשירו לקבלת האמנה. היא התבססה על רעיון ישן-חדש: הקמת חברת 'זרע קודש' המבוססת על קיום חוקי התורה. מעין ברית/חוזה בין העם, מנהיגיו ואלוהיו. על המסמך חתמו 84 ראשי המשפחות הגדולות -- החמולות או השבטים, ומטרתה לחייב את הציבור בקיום מצוות התורה. מקובל לחלקה לשלושה חלקים: (1) מבוא היסטורי; (2) הצדדים החתומים; (3) אופי ההתחייבות. נרחיב: החלק ההיסטורי מתאר את אופיו המרדני וכפוי הטובה של עם ישראל כלפי אלוהיו מעת קבלת התורה בהר סיני. מטרתו להציב את ערך האמונה באל כערך עליון. החלק השני מביא את שמות החותמים על האמנה. החלק השלישי כולל התחייבות כללית 'ללכת בתורת האלוהים' ואח"כ רשימה מפורטת הכוללת הוראות מעשיות ספציפיות, כגון: איסור נישואי תערובת, איסור מסחר בשבת; תקנות לקיום עבודת המקדש (תרומות, מעשרות וכן הלאה). הכלל האוסר על נישואי תערובת מבטא, כפי שכבר תיארו בסעיף קודם, את עקרון הבדלנות, כשם שההתחייבות ללכת בדרכי התורה משקפת את עקרון החיים על פי התורה. התקנות הקשורות בעבודת בית המקדש משקפות את עקרון מרכזיותו של בית המקדש, לעיל.

שאלה מספר 6- המרד הגדול

סעיף א'

גורמים למרד הגדול: (על הנבחרים היה להציג שלושה)

1. **התגברות המתח בין הרומאים והיהודים** - מאז הכיבוש הרומי והרס ממלכת חשמונאי, התקיים מתח בין היהודים והשלטון הרומי בארץ. מתח זה הלך והתגבר במיוחד לאחר מותו של המלך אגריפס, שהיה אהוד על האוכלוסייה היהודית, ומינוי הנציבים הרומאים שבאו אחריו ונהגו ביד חזקה וחסרת רגישות כלפי היהודים.

על רקע האכזבה ממותו של אגריפס האהוד, המתיחות בין היהודים והנציבים המאוחרים הלכה והתגברה והביאה להתחזקות כתות יהודיות משיחיות שקראו למרד. בתגובה, הרומאים הוציאו להורג את מנהיגי הכתות המשיחיות, הכניסו צבא רב לירושלים והציבו חיילים בבית המקדש. צעדים אלה מצד הרומאים, החריפו את המתיחות, היהודים ראו בצעדים אלה גם פגיעה ברגשות הדתיים ומכאן יצאה קריאה למרד הגדול.

2. פגיעה של הרומאיים ברגשות הדתיים - כחלק מהמתיחות בין היהודים והרומאיים, הנציבים קיימו מספר פעולות אשר פגעו ברגשות הדתיים והביאו להחרפת המתיחות ולמרד.

בין הפעולות:

- הכנסת סמלים רומאיים לירושלים שנתפסו כפסלים.
 - נסיון להכניס פסל של הקיסר קליגולה לבית המקדש.
 - גניבה מאוצרות בית המקדש.
 - התערבות במינויי הכהונה, מכירת הכהונה תמורת בצע כסף ואחזקת בגד הכהן הגדול.
 - הצבת חיילים בבית המקדש.
- 3. מצוקה כלכלית חמורה והעמקת הקיטוב החברתי בחברה היהודית** - שלטון הנציבים הרומי התאפיין בהטלת מיסים כבדים ושחיתויות. הנציבים גבו מס גולגולת ומס קרקע גבוהים. ובנוסף, הנציבים, שכל אחד מהם שאף להתעשר בתקופת שלטונו, החרימו ושדדו רכוש מתוך אינטרסים אישיים. בנוסף, לצד הנטל הכלכלי הכבד, היו יהודים, מקורבים לצלחת, שלא נפגעו והלכו והתעשרו. הנטל הכלכלי הכבד והקיטוב החברתי, הביאו לתסכול רב ולהתעצמות כתות משיחיות שקראו למרד ברומאים.
- 4. החרפת הסכסוך בין היהודים ובין האוכלוסייה הנכרית** - לאורך כל התקופה הרומאית, התקיים מתח בין היהודים והאוכלוסייה הנכרית. נדגיש כי היהודים נתפסו כלא נאמנים לשלטון הרומי ולעומתם הנכרים נתפסו כנאמנים, והיוו בסיס איתן לשלטון הרומי, הם היו בצבא הרומי ותרמו ליציבות שלטונם. לפיכך, בכל הערים שהיו מעורבות, חלה מתיחות בין היהודים והנכרים כאשר הנציבים הרומאים תומכים בנכרים ומפלים את היהודים. מציאות זו הלכה והחריפה בתקופת הנציבים השנייה, אז סכסוך בקיסריה הביא לתסיסה, התרחב והביא לפרוץ המרד הגדול.

סעיף ב'

שני נימוקים של המתנגדים למרד הגדול:

1. המרד מול הרומאים חסר סיכוי, רומא היא מעצמה אדירה, והמרד יגבה מחיר כבד בחיי אדם ויביא לחורבן הישוב היהודי ואף לירושלים ועל כן יש להימנע ממרד. לטענת המתנגדים, אין סיכוי שעמים נוספים יצטרפו, משום שהרומאים שולטים ביד רמה בכל רחבי האימפריה. ושוב, אם לא כל העמים ימרדו, אין סיכוי להצלחת המרד.
2. המתנגדים טענו כנגד העמדה המשיחית הקנאית. לטענתם, האימפריה הרומית שולטת בזכות אלוהים, המאפשר את קיומה של האימפריה הרומית, ועל כן אין לצפות לעזרת האל במרד.

שאלה מספר 7- משבר החורבן והמרכז ביבנה

סעיף א'

הסכנות שאיימו על העם היהודי בעקבות חורבן בית המקדש השני:

- **בתחום הדת:** הפסקת הלכות הקשורות במקדש. בתקופת הבית השני התקיימו שורה של מצוות והלכות הקשורות ישירות לקיום המקדש: עלייה לרגל לירושלים בשלושת הרגלים – פסח, שבועות וסוכות, ברכת כוהנים, תקיעה בשופר, נטילת לולב והלכות נוספות. בעקבות החורבן התבטלו חלק מהמצוות וחלק הותאמו למציאות בה בית המקדש חדל להתקיים.
- **בתחום ההנהגה:** עזיבת ההנהגה החילונית. רבים מההנהגה החילונית של היהודים עזבו את ארץ-ישראל ועברו להתגורר ברומא. בין העוזבים את הארץ היו צאצאים של בית הורדוס, שהבולטים שבהם היו אגריפס השני ואחותו. אנשים אלו איבדו עם מעברם לרומי את זהותם הלאומית. כתוצאה מעזיבה זו נשארו היהודים בארץ-ישראל בלי המנהיגים הבולטים שחיו בארץ לפני חורבן בית המקדש.
- **בתחום החברתי:** זעזוע בעם. רבים בציבור היהודי סבלו ממבוכה ובלבול, ייאוש ודיכאון בעקבות חורבן בית המקדש. רבים ביקשו להסתגף ולהתנזר ממנעמי החיים לאות אבל; לא לשתות יין, להימנע מאכילת בשר ולא לבוא בברית הנישואין.

סעיף ב'

הפעולות שנקטו חכמי יבנה ותרומתן לעיצוב החיים היהודיים בהיעדר מקדש: (על הנבחרים היה להציג שלושה)

- **גיור:** בתקופה בה התקיים בית המקדש היה מקובל שכל גוי הרוצה להתגייר חייב לא רק לעבור ברית מילה, לטבול ולהתחייב לחיות כיהודי, אלא גם להקריב קורבן. בעקבות חורבן הבית לא ניתן היה להמשיך ולהקריב קורבנות. אז עלתה השאלה מה דינם של גויים הרוצים להתגייר? רבן יוחנן בן זכאי התקין תקנה, לפיה גוי הרוצה להתגייר צריך להפריש כסף לצורך הקורבן כך שאם וכאשר ייבנה בית המקדש יוכל להביא את הקורבן.
- **תקיעה בשופר בראש השנה:** בראש השנה שחל בשבת נהגו הכוהנים לתקוע בשופר רק בבית המקדש. התקיעה בשופר הייתה חלק מטקס הקרבת הקורבנות של ראש השנה. לאחר החורבן עלתה השאלה מה דינה של התקיעה בשופר בראש השנה, שהרי הקרבת הקורבנות התבטלה. רבן יוחנן בן זכאי התקין תקנה, לפיה מותר לתקוע בשופר בראש השנה שחל בשבת – רק במקום שיושב בו בית הדין הגדול. הדבר חיזק את מעמדה של יבנה, בה ישב בית הדין הגדול, כמרכז היהודי שלאחר החורבן.
- **ברכת כוהנים:** הכוהנים בבית המקדש נהגו לברך את העם בברכה המכונה "ברכת כוהנים". הכוהנים נהגו לשרת בבית המקדש יחפים וכך נהגו גם כאשר ברכו את העם. רבן יוחנן בן זכאי התקין תקנה המשווה את מעמדה של ברכת כוהנים בבית הכנסת למעמדה של הברכה שהייתה נהוגה בבית המקדש. בצעד זה קבע רבן יוחנן בן זכאי שמה שאפשרי אחרי החורבן,

בלא קורבנות ובלא המקדש, אינו נחות ממה שהתקיים בעת קיום המקדש, אפילו כשמדובר בעבודתם של הכוהנים.

- **נטילת ארבעת המינים:** נטילת ארבעת המינים הייתה חלק מטקס שהתקיים בבית המקדש בחג הסוכות, במהלכו נהגו לשאת את ארבעת המינים [לולב, אתרוג, הדס וערבה] ולהקיף את המזבח. טקס זה התקיים בבית המקדש בכל שבעת הימים של חג סוכות, ומחוץ לבית המקדש נטלו לולב רק ביום החג הראשון, כיוון שהיהודים ראו את עיקר המצווה בנטילת לולב בבית המקדש. רבן יוחנן בן זכאי קבע כי כל אדם בכל יישוב ייטול לולב במשך שבעה ימים בחג הסוכות, כזכר למקדש. בכך ביקש רבן יוחנן בן זכאי לעצב מחדש את היהדות ולמלא את החלל שנוצר בעקבות החורבן, ובו בזמן לשמור על התקווה לבניית בית המקדש.
- **קביעת לוח השנה:** לוח השנה היהודי היה נקבע בבית מקדש. לאחר החורבן קבע רבן יוחנן בן זכאי שלוח השנה יקבע ביבנה. העברת הסמכות לפסוק בכל הנוגע לקביעת לוח השנה וחגי ישראל ליבנה נועדה לקבע את מעמדה כתחליף לבית המקדש שחרב.
- **אכילת תבואה חדשה:** בימי המקדש היה נהוג שאין לאכול מן התבואה החדשה באביב עד שלא מקריבים חלק מן התבואה בבית המקדש. עם חורבן הבית, עלתה השאלה כיצד יש לנהוג בתבואה החדשה? רבן יוחנן בן זכאי התקין תקנה, לפיה התבואה מותרת בשימוש מהיום שלמחרת היום שבו היו מביאים את העומר לבית המקדש.

שאלות 14-18 מיועדות אך ורק לתלמידים שאושר להם מבחן מותאםהנבחנים נדרשו לענות על שלוש מהשאלות 14-18**שאלה 14**

כל התנועות הלאומיות הונהגו על ידי מנהיגים מודרניים – כריזמטיים: המנהיגים של התנועות הלאומיות באירופה היו בדרך כלל מנהיגים מודרניים שסמכותם לא נבעה מהעולם המסורתי – דתי. הם צברו אהדה בשכבות חברתיות רחבות בזכות כישוריהם ואישיותם וכך הצליחו לסחוף את ההמון למאבק הלאומי לעצמאות.

שאלה 15**התנועה הלאומית בגרמניה**הגורמים שסייעו לאיחוד גרמניה: (על הנבחנים היה להציג גורם אחד)

1. **התעוררות תודעה לאומית על ידי המשכילים הגרמנים**: למרות העובדה שגרמניה הייתה מפוצלת במשך מאות שנים לעשרות מדינות, וממלכות, התבססה בקרב העמים הגרמנים תודעה לאומית גרמנית משותפת. התעוררות התודעה הלאומית הייתה תוצאה של כיבושי נפוליאון והתנועה הרומנטית אשר טיפחה את הזהות הלאומית הגרמנית. המשכילים הגרמנים פעלו לטיפול הזהות הגרמנית ברוח התנועה הרומנטית, לטיפול השפה, האדרת גיבורי עם, סמלים וגיבורי תרבות גרמניים, שירים וסיפורים מהתרבות הגרמנית. התעוררות התודעה הלאומית בקרב עמי גרמניה העניקה רוח גבית שסייעה במאבק לאיחוד גרמניה.

2. **אופיו ומנהיגותו של ביסמרק**: ביסמרק, קנצלר פרוסיה, שהוביל את המאבק היה מנהיג כריזמטי, בעל כישורים דיפלומטיים ומנהיג צבאי מוכשר. ביסמרק הצליח להקים כוח צבאי חזק ומאורגן שהיה המתקדם ביותר בתקופתו. ביסמרק תמך את הדיפלומטיה האירופית בכישרון רב ובכך מנע את התערבותן של מעצמות אירופה בלחימה נגד פרוסיה. אופיו ומנהיגותו של ביסמרק סייעו רבות במאבק לאיחוד גרמניה.

הגורמים שעיכבו את איחוד גרמניה: (על הנבחנים היה להציג גורם אחד)

1. **פיצול פוליטי**: בשטחים הדוברים גרמנית היו עשרות נסיכויות ומדינות בעלות אינטרסים שונים ומנוגדים. השליטים פעלו נגד איחוד הקיסרות הגרמנית, כיוון שאיחוד גרמניה פירושו אובדן סמכויותיהם וכוחם. הפיצול הפוליטי מנע את איחוד גרמניה "מלמטה" על ידי העם וחייב איחוד מ"למעלה" – באמצעות הקנצלר ביסמרק.

2. **אוכלוסייה עם רקע תרבותי דתי שונה**: רוב האוכלוסייה בצפון הייתה נוצרית (ברובה פרוטסטנטית) ורוב תושבי דרום גרמניה היו קתולים. הרקע הדתי - תרבותי השונה בין צפון גרמניה ובין דרומה הקשה על הקמת מדינה מאוחדת.

3. **התנגדותה של אוסטריה:** מבין כל הארצות דוברות הגרמנית, הייתה אוסטריה הגדולה והחזקה ביותר. אוסטריה חששה שמעמדה יפגע ועל כן פעלה כדי לבלום את איחוד גרמניה.
4. **התנגדותה של צרפת:** לצרפת ולגרמניה גבול משותף והיסטוריה של אי אמון. הצרפתים ראו באיחוד גרמניה צעד מאיים ולכן פעלו ויצאו למלחמה כנגד האיחוד.

שאלה 16

הסיבות לעלייה לארץ ישראל בשנים 1881-1914:

- **התגברות האנטישמיות באירופה:** בשנות השמונים של המאה התשע-עשרה התגברה האנטישמיות באירופה. במזרח אירופה סבלו היהודים מפרעות אלימות (פוגרומים) ובמערב היבשת הופלו היהודים לרעה, למרות השוויון החוקי שניתן להם. מאורעות קשים כמו "הסופות בנגב" (1882) גירוש יהודי מוסקבה (1891) פוגרום קישינב (1903) ופרשת דרייפוס (1894-1906) הובילו את היהודים למסקנה שיש לנטוש את אירופה. חלק מהיהודים פנה לארץ-ישראל בתקווה להתחיל בחיים חדשים.
- **החמרת מצבם הכלכלי של יהודי מזרח אירופה:** המהפכה התעשייתית שהתרחשה במערב אירופה במחצית הראשונה של המאה התשע-עשרה הגיעה לרוסיה בשלהי המאה. הכלכלה הרוסית עברה ממשק חקלאי פרימיטיבי-פאודלי למשק מתועש-קפיטליסטי. מרבית היהודים שחיו ב"יתחום המושב" החלו נדחקים מענפים שונים במלאכה כתוצאה מתהליך התיעוש. במקביל הטיל השלטון הרוסי גזרות כלכליות על יהודים, שנועדו לדחוק אותם מתחומי עיסוק שונים. גם יהודי רומניה סבלו מאפליה. החמרת מצבם הכלכלי של היהודים דחפה רבים מהם לעלות לארץ-ישראל.
- **תכנית אוגנדה ומותו של הרצל:** חלק מהעולים הגיעו לארץ-ישראל כתגובת-נגד לרעיון ההתיישבות באוגנדה. צעירים שתבעו עבודה מעשית בארץ-ישראל וראו ברעיון ההתיישבות באוגנדה סכנה לתנועה הציונית, רצו לקבוע עובדות בשטח ופנו לעלות ארצה. גם מותו של הרצל, שגרם זעזוע קשה בתנועה הציונית והתחושה שדרכו המדינית-דיפלומטית הגיעה למבוי סתום, השפיעו על ההחלטה של יהודים לנטוש את מקום מושבם, לעלות לארץ-ישראל ולהמשיך את תנופת העשייה.
- **פרסומים של מתיישבים בארץ-ישראל שקראו לעלייה:** בשנת 1905 פרסם המחנך יוסף ויתקין שעלה לארץ בעלייה הראשונה "קול קורא" שהופנה ל"צעירי ישראל אשר ליבם לעמם ולציון". ויתקין קרא ליהודים צעירים בגולה להתארגן למען עלייה לארץ-ישראל ולהשקיע מאמצים לבנייתה של הארץ, שאם לא כן עתיד המפעל הציוני להיות בסכנה. פרסומים ברוח זו הפיץ גם אהרון דוד גורדון מהבולטים שבעולי העלייה השנייה. פרסומיהם של ויתקין, גורדון ואישים נוספים מבין עולי העלייה הראשונה והשנייה הופצו בקהילות ישראל בגולה ועודדו צעירים יהודים לעלות לארץ-ישראל.

שאלה 17

משפרצה המלחמה העדיפו מנהיגי התנועה הציונית לשמור על ניטרליות ולא לתמוך באף אחד מהצדדים הלוחמים. שלושה שיקולים עיקריים מסבירים מדיניות כזו. להלן.

- 1. התנועה הציונית תנועה בינלאומית:** התנועה הציונית הקיפה חברים ותומכים שהיו אזרחי מדינות אשר הכריזו מלחמה זו על זו: צרפתים ורוסים מצד אחד מול גרמנים והונגרים, מצד שני. מכאן מובן מדוע העדיפה התנועה הציונית להימנע מלתמוך במי מבין הצדדים הלוחמים. אם הייתה עושה כן, הייתה מעוררת מהומות בביתה פנימה.
- 2. החשש לתמוך בצד שינוצח במלחמה:** כל זמן שתוצאותיה הסופיות של המלחמה לא היו ידועות, הייתה סכנה רבה בנקיטת עמדה לטובת מי מבין הצדדים. אם התנועה הציונית הייתה מפגינה תמיכה בצד המנוצח, סביר להניח שהצד המנוצח היה 'מתחשב' עימה לאחר המלחמה.
- 3. החשש מהאימפריה העות'מנית:** אם התנועה הציונית הייתה מצהירה על תמיכתה במדינות ההסכמה, הייתה עלולה האימפריה העות'מנית -- שנמנתה על הברית היריבה -- לפגוע קשות במפעל הציוני בא"י שהייתה תחת שליטתה עד ל-1917. רצח העם – השואה הארמנית -- שביצעה באוכלוסייה הארמנית ב-1915, לימד היטב מה עלול לעלות בגורלה של אוכלוסייה שנתפסה כאיום בעיני מנהיגי האימפריה העות'מנית. מובן שהזדהות עם כל מדינה או צד אחר, עלולה הייתה להוביל לפגיעה ביהודי המדינה/מדינות הללו. לקראת סיום המלחמה, כאשר תוצאותיה – לטובת מדינות ההסכמה – נעשו וודאיות ובפרט לאחר שא"י נכבשה בידי כוחות בריטיים ואוסטרליים, פנו מנהיגי התנועה הציונית ותמכו באופן פומבי ב"סוס המנוצח" -- במדינות ההסכמה -- במטרה לזכות בחלק מן השלל. מכך גם יובן שיתוף הפעולה הצבאי בינה לבין בריטניה הגדולה שבמרכזו הקמת יחידות יהודיות לוחמות במסגרת הצבא הבריטי: 'הגדודים העבריים'.

שאלה 18

הצהרת בלפור נתפסה ע"י הציונים כהצלחה גדולה וכאילו היה 'כתב בעלות' (צ'ארטר) על א"י. על פניו היה טעם בכך: הרי ארץ ישראל הייתה כעת בשליטה בריטית – המעצמה החזקה בעולם – והאוכלוסייה הערבית עדיין לא פנתה כנגד המפעל הציוני. נדמה היה אפוא, כי הולכת לקום במהרה מדינה יהודית עצמאית בארץ ישראל.

לא כל יהודי העולם ראו בעין יפה את הצהרת בלפור. רוב יהודי מערב אירופה – ולא מעט יהודים אמריקניים – האמינו באמת ובתמים בהצלחת האמנציפציה. אלו הם 'המשתלבים' שנטו לתפוס את הצהרת בלפור כהתרסה נגד האמנציפציה וכאיום על זכויות האזרח שלהם. רבים מיהודי בריטניה, למשל, חששו ממנה במיוחד, כיוון שעלולים היו להיתפס, כך האמינו, כמי שנאמנותם האזרחית 'כפולה'.

היו להצהרה השלכות שליליות, חמורות למדי, מבחינת התנועה הציונית בדמות התעוררותה של תנועה לאומית ערבית לקראת מאבק אלים נגד התנועה הציונית. הצהרת בלפור מסמנת, אפוא, את לידתו של הקונפליקט הציוני/ישראלי-ערבי. על פי גרסתה, התנועה הלאומית הערבית הלכה ונתגבשה בעקבות הצורך לתת מענה לתביעות הפוליטיות של הציונים על ארץ ישראל. עובדה היא

שתביעתם העיקרית של מנהגי הערבים בא"י מבריטניה ערב פרוץ מאורעות תרפ"א – העימות האלים המקיף הראשון בין יהודים וערבים בא"י – היה לבטל את הצהרת בלפור. הערבים התנגדו, אם כן, התנגדות נחרצת להצהרת בלפור וראו בה איום על זכויותיהם הלאומיות.